

Beszámoló „A városfejlődés problémái és perspektívái Kelet-Közép-Európában” c. konferenciáról

Az 1990-es években Kelet-Közép-Európában olyan felgyorsult történelmi eseményeknek vagyunk szemtanúi, amelyek alapvető változásokat hoztak nemcsak gazdasági és társadalmi téren, hanem a városok fejlődésében is. 1996. október 3–6. között Budapesten „A városfejlődés problémái és perspektívái Kelet-Közép-Európában” c. konferencia keretében mutathatták be legfrissebb eredményeiket és cserélhettek gondolatokat a régió szakemberei. A négynapos nemzetközi szimpózium a Friedrich Ebert Alapítvány támogatásával, a müncheni Műszaki Egyetem Földrajzi Intézetének, valamint az MTA Földrajztudományi Kutató Intézetnek a közreműködésével jöhetett létre. Az ülésorozaton 28 meghívott külföldi és hazai kutató, valamint számos érdeklődő vett részt.

A Németországból, Ausztriából, valamint a „Visegrádi országok”-ból (Lengyelországból, Csehországból, Szlovákiából és Magyarországról) érkezett vendégek hat témakörben (1. Társadalmi változások a városokban, 2. Gazdasági változások hatása a városfejlődésre, 3. A belvárosi lakónegyedek fejlődése, 4. A lakótelepek átalakulása, 5. Folyamatok a város periferiáján, 6. Új kihívások a várostervezés számára) folytattak eszmecsere-t.

Az egyes témakörökön belül hosszabb lélegzetvételű – általában 30 perces – bevezető előadások, ill. rövidebb, 10–15 perces referátumok hangzottak el, amelyek után természetesen minden esetben lehetőség nyílt kérdések feltételére, ill. a témát érintő történő rövid hozzászólásra.

A tanácskozást SZALÓ Péter államtitkár-helyettes (KTM) nyitotta meg. Beszédében kiemelte a szimpózium létrejöttének fontosságát, hangsúlyozta a városfejlődési kutatások időszerűségét és jelentőségét, ill. a nemzetközi eredmények és tapasztalatok cseréjének szükségességét. A rendező intézmények nevében BERÉNYI István, az MTA Földrajztudományi Kutató Intézet igazgatója és Reinhard WIESSNER, a müncheni Műszaki Egyetem Földrajzi Intézetének munkatársa üdvözölte a hallgatóságot. BERÉNYI I. megnyitó beszédében többek között áttekintő képet adott a kelet-közép-európai régió centrumainak történeti fejlődési tendenciáiról, majd R. WIESSNER néhány szóban beszámolt a konferencia szervezési körülményeiről.

A köszöntök után a „Társadalmi változások a városokban” c. témakör vizsgálatával vette kezdetét az ülésorozat. Az első előadó, Grzegorz WECLAWOWICZ lengyel geográfus átfogó képet adott a lengyelországi urbanizáció rendszerváltozás előtti és azt követő folyamatairól, hangsúlyozva a megnövekedett különbségeket a centrum és a periféria között. A társadalmi struktúrában a magyarországihoz hasonló átalakulások következtek be: megnőtt a társadalmon belüli polarizáció. A lakberek ma is gyorsan emelkednek, egyre inkább kiszorítva az átlagpolgárokat a drágább belvárosi lakásokból. Mint elmondta, a lengyel belvárosokban ma még keverednek a szegény és a gazdag rétegek képviselői, míg a periferián a két csoport egyértelmű elkülönülése figyelhető meg. Ezt követően Lubomir FALTAN szlovák szociológus Pozsony Közép-Európán és Szlovákián belüli pozíciójának problémáit és lehetőségeit vázolta fel.

A két bevezető előadás után LADÁNYI Jánosnak, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem munkatársának referátuma következett a szociális polarizációról, valamint a szociális és etnikai szegregáció új dimenzióiról Budapesten. Felszólalásában vázolta a polarizáció kialakulásának okait és folyamatát, érintve az ezzel szorosan összefonódó szegregációs kutatásokat. Kitért a legfelsőbb réteg szegregálódására Budapesten, a Kelet-Európában jellemző szociálisan kevert népességű lakónegyedekre, ill. részletesen elemezte a fővárosi cigányság helyzetét, a gettósdás folyamatát. A jövőt tekintve LADÁNYI szerint a szegény rétegek továbbra is a centrumhoz közel fognak letelepedni, míg a roma kisebbség az ún. budapesti gettóöbve koncentrálódik. A

középosztály számára az elővárosi övezet nyújthat majd alternatívát, ami azonban ma még hiányzik. Jens DANGSCHAT hamburgi szociológus referátumában Kelet-Németország példáján keresztül mutatta be a városokban végbemenő szociális változásokat.

A konferencia második napján délelőtt a „*Gazdasági változások hatása a városfejlődésre*” c. témakörben hangzottak el felszólalások. Ludek SYKORA előadása kiválóan vezette fel a témát, hiszen „Gazdasági változás és városfejlődés Prágában” címmel áttekintő képet adott e két folyamat kelet-közép-európai jellemzőiről, majd felvázolta modelljét Prága példáján. Ulrich JÜRGENS „A kelet-német belvárosok felzárkózása a zöldmezős bevásárlócentrumokhoz” c. előadásában kifejtette, hogy a német egyesítés után a lakosság megváltozott bevásárló és szabadidős magatartása miatt teret nyertek a város periferiáján újonnan kialakított bevásárlócentrumok. A cityben jelentkező problémákkal szemben a külső bevásárlóközpontok számtalan előnyt hordoznak magukban: olcsó telekárak, jó közlekedési viszonyok és parkolási lehetőségek, összehangolt nyitvatartási idő, kedvezőbb üzletágazati profil, nagyobb közbiztonság stb. A city kereskedelmi térszerkesztésének leküzdésére az előadó a periféria bevásárlóközpontjaihoz való alkalmazkodást vetette fel lehetőségként. Stanislav MISZTAL Varsó deindusztrializációs folyamatát, valamint az ipari területek felújítási problémáit mutatta be részletesen a kollégának. A lengyel gazdasági átalakulás következményeit ecsetelte tovább Robert PÜTZ „A kiskereskedelem struktúraváltása Wroclawban” c. referátuma, amelyben az 1990 óta felerősödött kiskereskedelmi tevékenység, a privatizáció és a nyugati kereskedelmi láncok előretörésének hatásait fejtette ki.

Pavel KOREC szlovák geográfus Pozsony ipari fejlődésének legújabb tendenciáiról tájékoztatta az egybegyűlteket, majd KOVÁCS Zoltánnak, a Földrajztudományi Kutató Intézet tudományos főmunkatársának a referátuma következett. „*Quo vadis posztoszocialista város*” c. előadásában egyrészt a magyar főváros példáján mutatta be a rendszerváltozás előtt és után lejátszódó nagyvárosi folyamatokat, másrészt Budapest, Prága és Varsó összehasonlító elemzésével részletes kitekintést nyújtott a lakáshelyzet rendszerváltás utáni alakulásáról, kiemelve e városok lakásprivatizációjának hasonlóságait, ill. különbségeit. Az előadó utalt arra is, hogy a gyors magánosítás – mint az többek között Budapest esetében tapasztalható volt – az embereket gyorsan és olcsón saját tulajdonú lakáshoz juttatta, ami egyfajta elégedettséget eredményezett a lakosság körében. Ugyanakkor a lakások gyors privatizációja nem segítette elő, sőt éppenhogy gátolja a lakások rekonstrukcióját.

E referátum mintegy átmenetet jelentett a délutáni ülészak „*A belvárosi lakónegyedek fejlődése*” c. témakörébe. A szekció nyitóelőadásában Helga SCHMIDT, a lipcsei egyetem földrajzi tanszékének professzora a kelet-német lakáspiac változásait mutatta be Lipcse példáján. Az előadó súlyos problémaként jelölte meg a megfelelő minőségű lakások és lakóterületek, valamint a családi házak hiányát. Elsősorban e tényezők a fiatalok körében tapasztalható tartós elvándorlásért, s így a városi népesség egyre fenyegetőbb előregedéséért. A lakásellátottság nem elsősorban mennyiségi, hanem minőségi szempontú javítása valószínűleg még évekig, esetleg évtizedekig központi szerepet fog játszani a kelet-német városok megoldandó feladatai között.

Reinhard WIESSNER „*Szociális térbeli polarizáció Budapest belvárosában*” c. előadása szorosan kapcsolódott KOVÁCS Z. referátumához, és az általa felvetett gondolatokat vitte tovább a budapesti belvárosra kihegyezve. A felszólaló kiemelte, hogy a belvárosi lakónegyedek rendszerváltozás utáni fejlődésében fontos szerepe volt az állami lakások privatizációjának, a cityben és a vele határos lakóterületeken folyó aktív beruházó tevékenységnek, valamint a társadalmon belül végbemenő gyors polarizációnak. Emellett rámutatott arra, hogy – bár Budapest többek között a lakókörnyezet fokozatos romlásában, az épületek rosszabb állapotában különbözik a nyugati nagyvárosoktól – a további építkezésekhez viszont nagyobb szabad területek állnak rendelkezésre. A két előadást kísérő referátumokban először Miroslav BASE a prágai történeti városmag felújításáról, s az ezzel összefüggő intézkedésekről, problémákról és tendenciákról fejtette ki véleményét, majd Jan BUCEK szlovák geográfus Pozsony városcentrumának átalakításáról, a modernizációs folyamat sajátosságairól, végül a pénzügyi szektor előretöréséről beszélt részletesebben. A nap záróaktusaként a Főpolgármesteri Hivatal fogadásán vehettek részt a konferencia előadói és az érdeklődők.

A harmadik nap délelőttjén került napirendre „*A lakótelepek átalakulása*” c. témakör. BEREY Katalin „*Utópia és valóság*” c. nyitóelőadásában rövid történeti áttekintést nyújtott a lakótelepi gondolat megszületésétől napjainkig tartó fejlődésről. A közelmúltban lejátszódott folyamatokat két lakótelep (Kispest és Újpalota) összehasonlító elemzésével mutatta be. Kispest esetében az új lakókörnyezet a korábbi struktúrára épült rá, megőrizve többé-kevésbé a régi városcentrumot, ugyanakkor megszüntette a kerület korábbi kisvárosi jellegét. Ezzel szemben Újpalotán – ahol csak korlátozott formában beszélhetünk független városmagról – az újonnan kialakított lakónegyed két-három növekedési csomópont között, kevert funkciójú területen épült ki. Az európai lakótelepekre jellemző elvándorlás, ill. leértékelődés a fenti területeken még nem indult meg, a középrétegek még nem adták át helyüket teljes mértékben az alsóbb társadalmi rétegeknek.

Jozef MLADEK előadása Pozsony Petralka városrészének társadalmi változásairól és népesedési folyamatairól szólt. Az előadó kiemelte, hogy a területen a többi városrészhez viszonyítva magasabb a gyerekek és a felnőtt korúak aránya, ugyanakkor az öregeké lényegesen alacsonyabb. Különösen magas a 15–20 év közöttiek aránya, ami néhány éven belül új folyamatok megjelenésével járhat, új szociális és lakáspolitikát követelve az illetékesektől. Thomas KNORR-SIEDOW a kelet-németországi lakótelepek fejlődéséről tartott diáképes referátumot. Mint elmondta, a hajdani NDK-ban a nagy lakótelepek építése főképp az 1960–1965 közötti időszakra esett. E leromlott állagú épületek megőrzésére és felújítására 1990 óta rendkívül sok pénzt és energiát fordítottak, ami nélkülözhetetlen volt, hiszen a keleti tartományokban a lakosság 23%-a még mindig lakótelepen él, jóllehet az elköltözés, elvándorlás folyamatos.

Alina WECLAWOWICZ referátuma az új lengyel lakáspolitikáé hatását mutatta be a nagyvárosi térségekben, majd Karel MAIER beszélt a prágai lakótelepek problematikájáról. Felszólalásában kifejtette, hogy a cseh városokhoz hasonlóan Prágában is lakáshiány uralkodik, bár jelentős építési területek állnak rendelkezésre. A lakótelepeket illetően jelentős különbségek tapasztalhatók egyrészt a szakértők és a lakosság véleményében, másrészt a lakosság különböző korosztályú rétegei között is. Általánosan elmondható, hogy a lakosság kevésbé kritikus, mint a szakértők. Ugyanakkor a fiatalok sokkal negatívabban viszonyulnak a lakótelepekhez, mint az idősebbek, akik korábban örültek, ha lakáshoz juthattak. A jövőbeli lakáspolitikáé kidolgozásakor figyelembe kell venni, hogy a prágaiak 65%-a családi házban szeretne élni.

A „*Folyamatok a város periferiáján*” c. témakörben a harmadik konferenciánap délutánján három rövidebb referátum hangzott el. Peter STARCEVIC cseh építész „Szuburbanizáció vagy a belvárosi fejlődés intenzívebbé tétele?” c. referátumában Prága példáján keresztül ismertette álláspontját, majd Günter HERFERT beszélt a Németország keleti részében zajló szuburbanizációs folyamatról. Mint elmondta, itt a lakófunkció célú szuburbanizáció kisebb késéssel, 1992–1993-ban indult meg, és még ma is emelkedő tendenciát mutat. 1994-ben már majdnem olyan dimenziókat ért el, mint a nyugati országrészben az 1960-as évek végén, 70-es évek elején. A nyugatihoz hasonló jellegű szuburbanizációs hullám azonban keleten – a háztartások alacsonyabb jövedelemszintje és a magas lakásépítési költségek miatt – nem várható. A szuburbanizációval párhuzamosan csökkenő népesség és jelentős elvándorlás jellemző a sűrűn lakott városokra. Az elővárosi övezetbe történő kiköltözést elsősorban a jobb lakókörnyezeti feltételek magyarázzák, míg a belső területről való elköltözés a magántulajdon megszerzésére való törekvéssel, ill. a régi lakóhely erős környezetszennyezésével hozható összefüggésbe.

A harmadikként felszólaló BERÉNYI István előadásában bemutatta a szuburbanizáció történeti alakulását Budapesten, ill. részletesen elemezte az agglomeráció fejlődését 1950-től. Érintette az 1970-es évek gazdasági konjunktúrájának, majd a 80-as évek posztindusztriális fejlődésének, ill. a közlekedésben bekövetkezett változásoknak a szuburbanizációra gyakorolt hatását. Kiemelte, hogy az elmúlt évtizedek során Budapest városfejlesztési terveiben nem városépítési modelleket vettek elsősorban alapul, hanem a gazdasági és társadalmi kapcsolatrendszerekben kialakult térbeli struktúrákat. E referátum lényegében a délutáni felszólalásokat követő autóbuzsos terepbejárás elméleti háttérét alapozta meg.

A rövid utazás keretében a hallgatóság a főváros szuburbanizációs övezetével ismerkedhetett meg és felkeresett több, az agglomerációs övezetbe tartozó települést. A kirándulás a Belvárosból indulva a Duna bal partján, Ferencvároson és Soroksáron keresztül vezetett Dunaharaszttiba, majd innen az MO-ás körgyűrűn vissza Budaörsre. Ezután a Dél-Buda–Hűvösvölgy útvonalon haladt tovább az autóbuzs Pesthidegkútra, majd Csobánkára. A kirándulás vezetői (KOVÁCS Z. és BERÉNYI I.) körültekintően, információban gazdag kiegészítésekkel hívták fel a résztvevők figyelmét a városföldrajzi és egyéb vonatkozású szakmai látnivalókra. Csobánkán rövidebb pihenőt tartva a csoport megismerkedhetett a település helyzetével, gyors kiépülésének okaival és következményeivel. A hallgatóság végül Szentendrén keresztül jutott vissza Budapestre a nagyon hasznos és tanulságos terepbejárásról.

A tanácskozás utolsó napján „*A várostervezés előtt álló új kihívások*” c. témakör került napirendre. ONGJERTH Richárd (BUVÁTI) „Piacgazdaság és várostervezés” c. referátumában a terv- és a piacgazdaság alapvető különbségeire, ill. az ebből következő eltérő várostervezési stratégiákra hívta fel a figyelmet, részletesen is szólva a „public-private-partnership” típusú városfejlesztési stratégia jelentőségéről. Raymond REHNICER „Várostervezés a 21. sz. küszöbén” c. előadásában Prága átfogó rendezési tervén keresztül világított rá a kérdéskör fontosságára, bemutatva a jelenleg is vitás kulcskérdéseket. Az előadó többek között a posztindusztriális társadalmakban és gazdaságokban bekövetkezett liberalizációs folyamatok hatásait elemezte, hangsúlyozva a várostervezés megnövekedett szerepét. A várostervezés Pozsonyt, ill. Varsót érintő újabb kihívásairól a szlovák Peter BENUSKA, ill. a lengyel Wojciech MATUSIK beszélt bővebben.

A rendezvény záróreferátumai ugyancsak tartogattak hasznos információkat a hallgatóság számára. Heinz FASSMANN (Bécsi Egyetem) összefoglaló áttekintést adott a városrendszer Kelet-Közép-Európában bekövetkezett változásairól. Mint elmondta, a II. világháború után Kelet-Közép-Európában a városrendszerek fejlődésében fontos szerepet játszott a nagyvárosokra koncentrálódó iparosítás, az ezzel összefüggő vidék-város irányú vándorlás, valamint a Nyugat-Európára már ekkor jellemző városfejlődési jelenségek (szuburbanizáció, szegregáció) korlátozott volta. A rendszerváltás után jelentős változások következtek be a régió városainak fejlődésében. Felgyorsult a szuburbanizáció, amely azonban eltér a nyugat-európaiktól, mivel először a tőke költözött ki a perifériára. Megnőtt a vidék-város különbség, a nagyvárosok egyértelműen a rendszerváltozás nyertesei közé tartoztak, ugyanakkor a korábbi iparvárosok erősen leértékelődtek. Az országok nyugati határvidékei jelentős előnyöket élveznek a keletiekkel szemben. Mindez - esősorban a visegrádi országokban - erős kelet-nyugat irányú polarizációt hozott létre. Hartmut HÄUSSERMANN az előző referátumhoz kapcsolódva bemutatta a szocialista és a kapitalista városok különbségeit, kiemelve a szuburbanizációban, szegregációban, a belváros funkciójában és a városok nemzetközi funkcióiban egykor tapasztalható eltéréseket. A konferencia utolsó felszólalásában Ulrike SAILER-FLIEGE a lakáspiac kelet-közép-európai változásait foglalta össze.

A négynapos tudományos konferencia felmérhetetlen szakmai jelentőségét többek között interdiszciplinális jellege adta. A kelet-közép-európai városfejlődés problémáit és perspektíváit mind a geográfus és a szociológus, mind pedig a közgazdász és a várostervező szemszögéből sikerült megvilágítani. Fontos momentum és igen pozitív tény, hogy a visegrádi régió minden országa képviseltette magát a tanácskozáson, mintegy megerősítve az ülésorozat nemzetközi jellegét. A konferencia előadásainak anyaga természetesen kiadvány formájában is meg fog jelenni.

A résztvevők mindannyian egyetértettek abban, hogy a konferencia szakmai és egyéb szempontokból is rendkívül jól szervezett és sikeres volt, így maradandó élményt nyújtott nemcsak a hazai, hanem az idelátogató külföldi szakemberek számára is.

EGEDY TAMÁS

„Nemzeti atlaszok új környezetben: a CD-ROM-tól az Internetig”

(ICA CNRA munkaülés, Prága, 1996. VII. 31.–VIII. 3.)

A Nemzetközi Térképészeti Társulás (ICA) Nemzeti és Regionális Atlaszok Bizottsága (CNRA) a hágai IGU kongresszust megelőzően megtartott munkaülése viselte a fenti címet. A szemináriumot a cseh fővárosban, a fennállásának 650. évfordulóját ünneplő Károly Egyetem Földrajzi és Térképészeti Tanszékén rendezték. A hasonló ülések immár hagyományosnak számítanak; a résztvevők közül sokan emlegették az 1993. tavaszán, a kölni ICA kongresszus előtt az ELTE Térképtudományi Tanszéke által Visegrádon szervezett, nagy sikerű rendezvényt, amely az atlaszokkal, a térképhasználattal és a térképnek az oktatásban betöltött szerepével foglalkozó ICA bizottságok tagjait vonzotta szép számmal. A tanácskozáson akkor elhangzott előadásokat a rendezők példásan rövid idő alatt gyűjteményes kötetben jelentették meg (KLINGHAMMER, I.-ZENTAI, L. and ORMELING, F. [eds.]: *Proceedings of the Seminar on Electronic Atlases, Visegrád, Hungary. ICA, 1993*). – Prágában nem voltak annyian, mint Visegrádon: a mintegy húsz résztvevő 14 előadást tartott.

Az üdvözlő beszédek elhangzása után Bengt RYSTEDT (Svédország), az ICA alelnöke emlékeztetett arra, hogy a Bizottság 1987-ben alakult, az 1997. évi stockholmi ICA kongresszus idején tehát tíz éves lesz. Timothy TRAINOR (USA), a jelenlegi elnök bejelentette, hogy 26 évvel hazája (eddig egyetlen) nemzeti atlasza publikálása után elvi megállapodás született egy új atlasz megjelentetéséről. Szó sincs azonban arról, hogy a kormányzati szervek „ész nélkül” belevágjanak a munkálatokba; ez a gyakorlat már a múlté. A belügyminisztérium és a földtani szolgálat (USGS) felhívást tett közzé magáncégek irányába, hogy működjenek közre a